

Kufferter, rygsække og boarding kort

Om forunderlige hjemlighedstaktikker i mellemrummene mellem stabile tilhørsforhold

Af Marie Rask Bjerre Odgaard

I denne artikel undersøger vi hjemlighed som en stemning og en praksis, der skabes i mellemrummet mellem det, som ellers italesættes som fast grund eller stabile kilder til tilhørsforhold. Kilder såsom nationalitet, etnicitet, religion, seksuel orientering eller kønsidentitet. Vi skal møde to kvinder og en antropolog i Amman, Jordan, og gennem deres forskellige erfaringsverdener og mulighedshorisonter se taktikker for hjemlighed udspille sig. Disse taktikker er præget af en grad af forunderlighed eller queerness, idet de udfordrer dominerende normer for, hvad det at høre hjemme kan og bør være. Med andre ord får vi et fokus på erfaringer med at skabe plads til en følelse af hjemlighed i møder, stemninger og bevægelser, nærmere end i allerede eksisterende steder, strukturer eller fællesskaber.

På vej hjem

Queen Alia lufthavn ligger for enden ad en lang vej mod sydøst omtrent en halv times kørsel fra Amman. Nogle biler suser videre langs den lige vej mod byen Ma'an, nogle mod den orangerøde ørken og fortidsbyen Petra, og andre igen mod havnebyen Aqaba og dens privatejede palmestrand. En lille, stødt snurrende varevogn malet i klare farver trækker afsted hen ad vejen. Den har uldne får som passagerer på det åbne lad. En mand stikker en stor hånd ud ad vinduet, hans cigaret brænder hurtigt ud i mødet med vinden. En gruppe arbejdsmænd står ved vejen og venter på et lift ind mod byen. Jeg, derimod, sidder på bagsædet af en grundigt støvsuget bil booket gennem en kørselstjeneste-app. På vej mod paskontrol, sikkerhedschecks og bagageindlevering. Atter på vej mod nord. Jeg kigger på telefonens ur. Det fortæller mig, at jeg endnu engang er i endda rigtig god tid. Næsten pinligt

Amman.

god tid. Men orienteringen mod hjemkomst er bare anderledes. Den er mere rigid, mere stresset, men også fokuseret mod et klart mål. Mod et sted, der trækker mig væk fra de stemninger og relationer, der ellers gennemsyrrer livet i Amman. Væk fra Miriam og Fatima, som vi i denne artikel skal høre om. Væk fra venskaber og relationer, der danner baggrund for, hvordan vi i denne artikel skal forstå det som filosofen Mariana Ortega kalder *home-tactics* i bogen *In-between. Latina Feminist Phenomenology, Multiplicity, and the Self* fra 2016. Det, som i denne artikel kaldes hjemlighedstaktikker. Hjemlighedstaktikker skal forstås som taktiske måder at bebo steder og relationer på, som gør det muligt at orientere sig mod flere horisonter samtidigt. Det taktiske aspekt ligger ifølge Ortega og hendes læsning af tænkeren Michel de Certeau i, at hverdagslivets taktiske navigering i mere overordnede strategier eller dominerende fortællinger, bliver udgangspunkt for forståelsen af hjemlighed.

I denne artikel skal vi altså høre fra to kvinder om deres syn på at leve i og forlade hjembyen Amman, Jordan. Vi skal høre om, hvordan disse bevægelser både er kilder til glæde og frustration, og til måder at forstå hjemlighedstaktikker i relationer og situationer i hverdagslivet. Og vi skal høre

fra Ortega, som skal hjælpe os med at tage udgangspunkt i det at orientere sig mod flere horisonter samtidigt som noget, der er interessant særligt i forhold til mennesker, der ikke føler sig hjemme i dominerende narrativer om det at høre hjemme. Særligt i forhold til det at skabe rum og plads til sig selv 'midt-i-mellem'. Vi skal se på, hvordan sådanne erfaringsverdener skaber grobund for mangfoldige, men også sommetider modstridende måder at føle sig hjemme på, på et eksistentielt plan. Gennem disse kvinder skal vi altså lære om forskellige taktikker for hjemlighed, som også har med ens egen oplevelse af sig selv i relation til omgivelserne at gøre. Taktikker, som på én og samme tid er konkrete og praktiske, og samtidig gør os i stand til at tænke væren-i-verden ud fra et feministisk eller *queer* perspektiv. Et perspektiv, som med queerteoretikeren David Halperins udlægning af det *queer*, altid er på kant med det dominerende, fordi det netop peger mod en anden mulighedshorizont. En mulighedshorizont som rækker ud over et fokus på seksualitet eller køn, og som i denne artikel peger på alt det, der foregår i mellemrummene mellem dominerende forståelser af stabile og legitime tilhørsforhold. Før vi når til de to kvinder i Amman, skal vi dog først lande i den kontekst, hvori erfaringerne udspiller sig.

Om at bære bagage

Queen Alia Lufthavn er startpunktet for mange håb og drømme, når den tårner frem med sine buede konstruktioner i det ellers flade, tørre landskab. Når du træder ind ad de genkendelige automatiske lufthavnsdøre, mødes du altid af familier. Familier, som siger farvel, familier som forventningsfuldt venter på gensyn. Små børn i klapvogne, trætte mødre med snacks i poser og i håndtasker og fædre med stakke af boardingkort i hånden. Kuffert efter kuffert bliver stablet op som ukurante Tetris-brikker på metalvogne, som kan skubbes rundt på stengulvet i afgangshallen. Familier på vej til USA, Saudi Arabien, Tyskland eller Emiraterne. Familier, som venter på, at deres søn eller datter vender hjem efter uddannelse eller arbejde et sted langt borte.

Det er også i denne lufthavn, at jeg sender de sidste beskeder til folk i Amman, mens jeg lettet bevæger mig væk fra den sidste uniformerede mand med granskende øjne på mig og mit pas. Folk, som skaber rum for hinanden til at være til stede i livssituationer og i et samfund, der ofte overlader temmelig lidt plads til dem. For nogle af dem på grund af deres måde at orientere sig anderledes end majoriteten i forhold til køn og seksualitet. Her er det altså ofte venner, der bærer hinandens overfyldte kufferter til afgangshallen. Det er dem, der er der, når folk vender hjem efter årevis borte, men også sommetider dem, som giver et sidste skub på rejsen ud mod det usikre og ukendte. Venner som har puljet penge til en flybillet, og som bærer forventningens glæde sammen med den rejsende. Måske for en dag at modtage en hjemvendt ven med tasken fuld af små gaver fra et liv et sted langt væk.

Fodspor i asfalten, Amman.

En særegen hjemby

Amman er hovedstaden i Jordan. En hovedstad som er vokset fra nogle tusinde indbyggere for lidt over hundrede år siden og til i omegnen af fire millioner indbyggere i dag. En by i et land som er vokset på grund af omvæltninger og befolkningsvandring i de nærliggende lande. Dette i en sådan grad, at spørgsmålet om tilhørsforhold har været med siden den jordanske stats fødsel. Siden israelernes invasion af palæstinensiske områder i 1948, er der ankommet hundredetusindevis af fordrevne palæstinensere til Jordan. Senest er også både irakere og syrere ankommet til landet efter Golfkrigen og invasionen af Irak og borgerkrigen i Syrien. Således har byen si-

den sin moderne begyndelse været præget af, at store dele af befolkningen oprindeligt har tænkt Amman som et midlertidigt hjem. Et midlertidigt hjem, som konstant blev sammenlignet med det rigtige hjem, som folk havde været nødt til at forlade i al hast. Et oprindeligt hjem, som man for fleres vedkommende stadig havde nøglerne til, selvom huset blev mistet for generationer siden. Således er vi allerede i en kontekst, hvor spørgsmålet om hjem ofte stilles som en form for længsel.

Det jordanske styre har derfor sommetider et konfliktfyldt forhold til dele af befolkningens opfattelser af hvor, de hører til. Et dominerende narrativ for styret er, at jordanerne er som en familie. En familie som godt nok består af individer med forskellige etniske og religiøse tilhørsforhold, men som sætter den familiemæssige, kollektive enhed over de individuelle forskelle. For de politiske aspekter af et narrativ om Jordan som en familieenhed gælder det, at narrativet om det fælles bedste også legitimerer et fokus på stabilitet og sikkerhed. Et fokus, som kan mobiliseres til at lægge en dæmper på udtryk for utilfredshed med status quo eller til at skrue ned for andre loyaliteter end de som styret primært tilbyder. Noget som nogle dele af befolkningen, mener puster til dele af den almene befolknings oplevelse af et højnede behov for politisk, moralsk og social kontrol. Dette især over for det, der ikke hører familien (både den konkrete og metaforiske) til. Mit empiriske fokus i artiklen her er på kunstneriske og kreative miljøer, som er defineret ved en grad af *queerness*, altså en udforskning af og identifikation med det, der er på kant med moralske og dogmatiske normer. Og det er altså i den ovenfor beskrevne politiske og sociale atmosfære, at vi må læse følgende to historier om hjemlighedsstrategier, relationer og situationer i Amman.

Om at forlade sit hjem for selv at blive det

Miriam

Miriam, som vi her kalder hende, kender turen ud og ind af Amman og den tilstødende lufthavn bedre end de fleste. Hun er ét af de mennesker, jeg altid sørger for at se, når jeg er tilbage i byen. Vi starter altid med en kop te, og på hendes bord står altid en skål med karamelagtige dadler, frugter fra hendes mors have, eller små kager med en særlig historie knyttet til dem. Hun byder mig både på skålens indhold og en historie knyttet dertil. Jeg hører altid om, hvad hun har oplevet, og hvor hun nu har opholdt sig.

Miriam er et kendt ansigt i kunstneriske kredse i landet og sådan set også i regionen, og hun har været med til at støtte mange unge mennesker i at træffe utraditionelle valg for deres egen eksistens. Ikke ved at ville redde dem eller beskytte dem, men ved at møde dem og at dele ud af sine egne erfaringer. Dette med en kompromisløshed, som er få forundt, og som kun de færreste slipper afsted med at praktisere uden skrammer eller reaktioner fra det omgivende samfund i Amman. Ikke desto mindre er basen endnu engang blevet Amman. Dette efter mange muligheder for at kunne have skabt sig et permanent liv andetsteds, hvor der måske være en mere let adgang til ressourcer og kunstneriske miljøer.

Noget, som Miriam gentagende gange fortalte mig, var, at det at forlade Amman havde været nødvendigt for at kunne vende hjem. Miriam levede livet intenst med sin partner med mange rejser, meget arbejde og mange relationer rundt omkring i verden. Relationerne i Amman havde været med til at kalde hende tilbage til byen, men følelsen af at ville skabe sig et liv dér igen havde spiret forud for dette. Hun og partneren var allerede begyndt at eksperimentere med ved at skabe ritualer inspireret af Amman, som en slags kunstperformance for at skabe denne hjemlige stemning langt fra Amman, men i et eksperimenterende format. Ved hjemkomsten var hun trådt ind i en rolle som ansvarlig for mange af familiens anliggender, både emotionelle og praktiske. Men selvom det var tilfældet, så var fortællinger om tilhørsforhold og identitet i denne familie, som hun altså bestemt så sig som en del af, noget hun var skeptisk omkring. Hun fortalte mig:

“Når jeg sidder med min familie, med mine tanter, så snakker de om deres oprindelse. Om hvor de kommer fra. De... du ved... de har meget specifikke beskrivelser af familiemedlemmer, som er relaterede, og af ting, som har med vores familie at gøre. Men det er bullshit, for alle familier tror, at de er på en bestemt måde, fordi de kommer fra den specifikke familie. Du ved, de udvælger en særligt god ting ved den familie, og så bliver de ved og ved med at tale om det. Jeg mener... det er en måde at holde fast i en eller anden nostalgi eller hvad ved jeg, at holde fast i, at ‘vi var den her familie, og det her er vores identitet, og du er dét og dét fordi du er en del af familien’. De ser bort fra så mange ting, for eksempel hvor hårdt jeg har arbejdet på at blive den jeg er, du ved, så mange personlige ting som kun har noget med mig selv at gøre.”

Det var ikke fordi Miriam havde noget særligt anstrengt forhold til sin familie. Det var det at bære denne bagage, som hun havde det svært med. Det ikke at være hjemme i det man befandt sig i, men at bære rundt på at høre til i noget, der hørte til i fortiden. Dette var hun til tider endda meget usentimental omkring. Noget andet som Miriam nævnte på et tidspunkt i vores snakke, var det at blive kendt på sit efternavn. I Jordan som så mange andre steder, er efternavnet en væsentlig del af ens adgang til forbindelser og økonomisk og social mobilitet. Ligeledes reflekteres individets opførsel også til-

Pakket kuffert på vej 'hjem', Amman.

bage på familiens navn og omdømme, ikke mindst hvis individet overskrider grænserne for, hvad der blandt slægtninge betragtes som legitim eller acceptabel opførsel. Ikke overraskende i forhold til ovenstående citat var Miriam meget lidt begejstret over tendensen til, at efternavnet havde så stor en magt i den forstand, og at efternavnet fik lov at overskygge fornavnet, altså personens egen historie. Også selvom hendes eget efternavn nu nok havde givet hende adgang til flere ressourcer og en større grad af mobilitet end gennem-

snittet i landet. Og til de mange, som kom til hende for at få råd om dette eller hint i deres egne liv, var hendes reaktion ofte den samme: Nu har du allerede tænkt tanken, så du må gå planken ud. Rejse væk, fortælle din familie, at du ikke længere ønsker at studere, erkende dine mindre flatterende sider, og så videre. Det var tydeligt, at hun også inddrog sine egne livserfaringer med at forlade familien, både den metaforiske og konkrete, her. Gennem egen praksis og gennem den måde, hun fungerede som et eksempel for andre, efter hun var vendt tilbage til Amman, var *hun* på sin vis et hjem for folk, der søgte væk fra det, som på overfladen virkede stabilt og trygt, og som derfor kunne blive kvælende. Et hjem, som var usentimentalt, men som samtidigt havde givet folk modet til at træffe utraditionelle beslutninger for deres eget liv.

Dette kunne selvfølgelig lyde som en fornægtelse af at høre hjemme i de historiske sociale relationer, som forbinder én i et land, der ellers er præget af narrativer omkring tabte hjemland og vigtige familieband. Måske endda som et udtryk for indtoget af individualistiske forståelser af selvet som autonomt eller isoleret. En sådan analyse ville imidlertid være en forsimpning. Jeg foreslår, gennem mit kendskab til mennesker som Miriam, at vi i stedet betragter en udtalelse som den om fornævnet som et udtryk for en form for insisteren på at kunne skabe en oplevelse af hjemlighed. En oplevelse, som er meget konkret i forhold til specifikke situationer eller relationer, men som samtidig er flygtig, fordi den ikke kun er knyttet til et bestemt sted eller identitet. En insisteren på at være sammen i det, der er, nærmere end i en fortid eller fremtid. I intensiteten i et møde over en skål dadler, et selv, en stem-

ning. Og på samme tid at det at bevæge sig er en nødvendighed. 'Det at forlade sit land er som at forlade sin familie', sagde hun en dag.

Som tidligere nævnt hjælper filosofen Mariana Ortega os med at tænke hjemlighed gennem praksis og gennem situationer, hvor de relationer, der skaber en hjemlig stemning, ikke nødvendigvis er stabile eller prædefinerede relationer, men nærmere grundet i et selv, som navigerer i mange forskellige måder at høre til samtidigt, og hvor denne navigationen altså derfor må være udgangspunkt for forståelsen af hjemlighed. Hjemlighedstaktikker kan således bestå i selv små eller hverdagsagtige ting, såsom at tilberede måltider af ingredienser, der fremkalder en følelse af samhørighed eller at opsøge steder og relationer, hvor en anden verden er mulig. Som når folk opsøgte Miriam, og hun også havde fundet en meningsfuld måde at være i Amman på blandt andet gennem disse møder. Af den grund har det queer – altså det, som findes i mellemrummene mellem normative opfattelser af tilhørsforhold – en særlig relation til disse hjemlighedstaktikker. For eksempel gennem queer venskaber, hvor dominerende idealer for god livsførelse ikke nødvendigvis føles lige så overvældende. Det queer peger mod at finde måder at være hjemme på i mellemrummene, som åbner op for helt nye måder at forstå sig selv og andre på. At orientere sig mod flere horisonter samtidigt og således se, hvordan hjemlighed opleves mest intenst netop i disse mellemrum. Men at opleve denne intensitet er ikke altid hverken let eller lykkeligt og kan være både smertefuldt og frustrerende, som vi nu skal se.

Delt måltid mellem venner, Amman.

Længslen mod skærmen, og vennerne som venter

Fatima

Fatima, som vi her kalder hende, var et de første mennesker, jeg lærte at kende i Amman tilbage i 2015. Fatima havde en kæreste i Europa, som hun ikke havde set i årevis. De to havde mødt hinanden i Amman, men kæresten havde for længe forladt landet for at starte et nyt liv med sin familie i en europæisk by. Nogle veninder og venner var godt klar over Fatimas situation. Men de fleste af dem billigede ifølge Fatima ikke forholdet. De mente at langdistanceforholdet trak hende væk fra at være til stede i den kontekst, hun nu engang befandt sig i, og at det påvirkede hendes gode humør for meget. Og det gik da også op og ned med forholdet ifølge Fatima selv. Distancen og de to vidt forskellige livssituationer var sommetider svære at håndtere. Telefonen og computerskærmen blev desuden to af de nærmeste relationer for hende, fordi det kun var igennem dem, at hun kunne holde forestillingen om et andet liv i live og, hvor andre rum for måder at forestille sig livet på, blev åbnet op. Om sit bedste scenarie for fremtiden sagde hun:

“Det bedste scenarie ville være at forlade Amman, fordi min kæreste ikke er her. Så det ville gælde hele mit liv at få mulighed for at tage af sted og mødes med den person, jeg er forelsket i. Efter det ville ethvert sted være... Stedet betyder ikke så meget, det er menneskerne, der betyder noget.”

Det lykkedes da også Fatima at pakke tasken og bruge nogle uger sammen med kæresten et sted i Europa. Men over de år, hvor jeg igen opholdt mig i Amman, blev Fatima boende. Der var perioder med arbejde, hvor hun byggede et godt ry op for sig selv som en dygtig og kompetent kollega. Der var også perioder med udfordringer, som det nu engang er. Den sidste gang jeg talte med Fatima, fortalte hun mig, at forholdet var gået i stykker. Det kunne ikke udvikle sig i den retning, som Fatima drømte om. Men vennerne var der stadig. Da Fatima genlæste sin egen udtalelse om forholdet til kæresten og til Amman noterede hun: “Så meget er sket. Men mennesker er stadig hjem for mig”. Og vennerne havde rigtignok været der i gennem det hele. Det samme havde hendes søskende, som hun holdt meget af. Og telefonen ringede stadig mange gange i løbet af dagen på grund af dem alle. Vennerne var også med, når vi mødtes på cafeer eller spisesteder rundt omkring i byen. Dem, der altid lo af Fatimas sorte humor og store viden om alt fra tegnefilm og til sociale forhold, og som lyttede over en cigaret, også selvom de var uenige i Fatimas livsvalg.

Mod flere horisonter

Vi vender nu tilbage til ideen om hjemlighedstaktikker og de måder, venskaber åbner op for andre måder at bebo verden på. Foruden majoriteten af familiemedlemmer i lufthavnen, så har jeg gennem mine år i Amman oplevet mennesker, der sender venner væk til en usikker fremtid, men som ikke desto mindre tager dele af bagagen på sig for hinanden. De spiser et sidste måltid yndlingsmad og drikker en kop sød te, vinker farvel og sender en sidste sms til hinanden inden den rejsende træder ind i flyet. De giver hinanden et sidste kærligt skub og en sidste ærlig bemærkning om de bekymringer, de har. De kender til længsler, som familier måske ikke gør. De kører sammen den sidste tur mod lufthavnen og ryger cigaretter ud ad vinduerne til den sidste aftensol, mens det tørre, flade landskab strækker sig mod den buede konstruktion, hvorfra flyene letter. De har kigget mod horisonten sammen, selvom deres livssituationer så vidt forskellige ud.

Jeg har i artiklen fremlagt, hvordan hjemlighedstaktikker kan forstås som både meget konkrete og praktiske måder at bebo hverdagen på, at skabe relationer, der giver plads til andre måder at orientere sig på, og samtidig som en eksistentiel pointe omkring det at føle sig til stede i noget fragmenteret eller midt-i-mellem i udgangspunktet. Når Miriam vendte tilbage til Amman var det med erkendelsen af, at hun først kunne vende hjem efter at have forladt både den konkrete og metaforiske familie. Selvom hun selv praktiserede

Det travle byrum, Amman.

en vis usentimentalitet, så var hun nu et hjem i sig selv for andre unge mennesker, som søgte mod nye måder at leve på. Når Fatima længtes gennem skærmen mod et liv, der ventede på hende et andet sted, levede hun samtidigt et liv i Amman fyldt med både relationer og aktiviteter. Et liv, hvor det at strække sig mod forskellige tilhørsforhold virkede smertefuldt til tider, men som var knyttet til de mennesker, hun elskede.

Med filosofen Mariana Ortega som hjælper, har jeg i artiklen grundet over, hvordan det taktisk at skabe plads, både gennem telefoner og computerskærme, gennem det at flytte sig fysisk, og gennem nye møder og relationer, kan skabe åbninger i mellemrummene mellem (forestillingen om) mere stabile tilhørsforhold. Vi ser således mod åbninger for, på et eksistentielt niveau, at bebo usikkerheden på en måde, der også giver plads til øjeblikke med velvære, nydelse og følelsen af at orientere sig mod flere horisonter samtidigt. Usikkerheder i forhold til tilhørsforhold er derfor også potentielt mulighedsskabende, fordi det på et etisk niveau åbner op for andre måder at anskue væren-i-verden på. Måder, som er mindre knyttet til idéer om ejerskab, normalitet eller autenticitet, og som vi altså må forstå er præget af en grad af queerness. Jeg har også vist, hvordan antropologen rejser mellem verdener. Måske nok fra et ganske privilegeret udgangspunkt, hvor bevægelsen er valgt snarere end given. Dog åbnes der her også i glimt op for en mindre stabil måde at tænke det at høre hjemme på gennem det at bevidne menneskers roller i at holde mellemrummene åbne i relationen til hinanden

og til omgivelserne. Mens uret på telefonen viser tilbage til en mere rigid forståelse, når rejsen atter går mod Danmark, åbnes der op for dele af én selv, som ser potentialet i en mere fragmenteret, bevægelig og queer oplevelse af hjemlighed.

Alle fotos af forfatteren.

Dele af artiklen er baseret på et kapitel i Ph.D. afhandlingen: *A Staircase between the Sun and the Moon. The Arts of Living Queerly in Amman.*

Forslag til videre læsning

Gandhi, Leela. Friendship and Postmodern Utopianism. *Cultural Studies Review*. 9 (1):12-22. 2003.

Ryan, Curtis. *Jordan and the Arab Uprisings: Regime Survival and Politics beyond the State.* New York: Columbia University Press. 2018.

Halperin, David. *Saint Foucault: Towards a Gay Hagiography.* Oxford: Oxford University Press. 1997.

Ortega, Mariana. *In-between. Latina Feminist Phenomenology, Multiplicity, and the Self.* New York: The State University of New York Press. 2016.

Om forfatteren

Marie Rask Bjerre Odgaard har en ph.d.-grad fra afdeling for antropologi på Aarhus Universitet. Hun har arbejdet med Jordan over en årrække, og har i den forbindelse beskæftiget sig indgående med køn, seksualitet, queerness, aktivisme, kunst og etik. Hun har senest modtaget Carlsbergfondens to-årige internationaliseringslegat til postdoc-forskning ved Toronto Universitet, Canada. Projektet kalder sig *En fænomenologi om legende reparation i mellemrum* med udgangspunkt i kunstværker og kunstnere fra Amman, Jordan. Herunder kunstnere som bosætter sig i Europa og Nordamerika, og som arbejder aktivistisk gennem deres arbejde.